

Наталія Гриньох

ПРОБЛЕМА КОЗАЦЬКО-ГЕТЬМАНСЬКОЇ ДОБИ У НАУКОВОМУ ДОРОБКУ УКРАЇНСЬКИХ ІСТОРИКІВ КАНАДИ ПІСЛЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

У статті розглянуто питання дослідження українськими істориками Канади після Другої світової війни історії України періоду козацько-гетьманської доби. Проаналізовано науковий доробок з цієї тематики О. Барана, І. Басараба, З. Козута, І. Назарка, І. Огієнка, Ф. Сисина, О. Субтельного.

Ключові слова: Україна, історія, козацько-гетьманська доба, діаспора, історики, Канада.

Національна самосвідомість суспільства в перехідні епохи об'єктивно зумовлює підвищену увагу історичної науки до героїчних сторінок своєї історії. Проте коли в Україні через ідеологічні міркування науковці не мали змоги їх дослідити, то це робили українські історики на еміграції, особливо в період після Другої світової війни в Канаді. Серед інших проблем історії України особливо увагу вони приділяли дослідженню періоду козацько-гетьманської доби. Їхні дослідження відзначалися глибиною аналізу, широким залученням нових джерел, почерпнутих із зарубіжних архівів, тематикою наукових праць. Тому комплексний аналіз праць українських істориків Канади після Другої світової війни має актуальне значення.

Окремі аспекти внеску українських істориків Канади у період після Другої світової війни аналізували Л. Винар, І. Лисяк-Рудницький, М. Марунчак, М. Мороз, А. Пекар, Ю. Пінчук, Л. Сакада, В. Сергійчук та ряд інших. Проте узагальнювального історіографічного дослідження досягнень українських істориків Канади з історії України періоду козацької доби до цього часу не здійснено.

Метою статті є визначення місця та ролі українських істориків Канади після Другої світової війни в історіографії козацько-гетьманської доби історії України.

Дуже широко у працях українських істориків Канади були представлені козацько-гетьманські часи. Зокрема великий спектр цієї проблеми охоплюють дослідження Олександра Барана. “В особі д-ра Олександра Барана, професора Манітобського університету у Вінніпезі, Канада, церковна історія Закарпаття знайшла видатного дослідника-науковця. Своїми захопливими і довголітніми розшуками у римських архівах він знайшов багато досі закопаного матеріалу і бодай частинно вспів його опрацювати та опублікувати. Своєю науковою працею професор не тільки вибився на провідне місце між сучасними закарпатськими істориками, але зайняв видне місце в українських наукових кругах”, – писав про нього А. Пекар [1].

О. Баран показав себе як талановитий учений та організатор наукової діяльності. Він був співзасновником Українського богословського товариства і надзвичайним професором УКУ в Римі. О. Баран спочатку працював викладачем історії в Колегії Св. Павла при Манітобському університеті у Вінніпезі. Потім продовжив навчання у Славістичному департаменті Оттавського університету (1968–1973). Після повернення до Вінніпегу працював професором історії Манітобського університету. Став доктором наук (1965). Він був активним членом науково-історичних установ: упродовж восьми років очолював Канадську УВАН (1973–1976, 1978–1981), з 1988 р. – дійсний член Канадського НТШ [2], член управи, заступник голови Українського історичного товариства. Як член редколегії “Українського історика”, спеціалізувався на питаннях історії церкви та козащини [3; 4].

Дослідник глибоко вивчав історію козащини напередодні Визвольної боротьби українського народу під проводом Богдана Хмельницького. Він тривалий час працював у римських архівах, де віднайшов вісімнадцять тисяч сторінок архівного матеріалу з історії Канади. При цьому виявив велику кількість матеріалів, пов'язаних з історією українських козаків. З цією метою О. Баран, окрім римських архівів, переглянув архіви Відня і Венеції. Розуміючи велику історичну цінність зібраного матеріалу, О. Баран 1969 р. у співавторстві з Ю. Гаєцьким упорядкував перший том збірника документів “Козаки в 30-літній війні”, а в 1983 р. – другий том цієї праці. Упорядники прагнули показати впливи Заходу на козаків і вплив тих західних козаків на українське культурне і політичне середовище. Історики також узагальнили козацький вплив на воєнну тактику західної стратегії.

Поряд з цим О. Баран надрукував низку статей про участь козаків у інших військових подіях у Західній Європі та на Середньому Сході. Спираючись на венеційські повідомлення, а також Варшави, Відня та інших нунціатур, він доводить, що козацька активність у Західній

Європі була більшою, ніж на Чорному морі, про що українська історіографія нічого не згадувала. Польські історики приділили проблемі більше уваги, вважаючи цих козаків “лісовчиками”, тобто польськими військовими формаціями. Олександр Баран також узагальнив національне походження козаків у Тридцятилітній війні й побачив, що вони не були поляками. Адже навіть польський король писав до імператора, що в тому війську не було “польської крові”. Крім того, між старшинами козаків знайшлися справді антипольські провідники, як полковник Тарас Трясило. Та були також і “лісовчики”, але їх кількість серед козаків була незначною [5]. Простудіювавши походження козаків, історик побачив, що історіографія робила кривду українським козакам, не згадуючи їхніх воєнних успіхів на Заході. Тому він вирішив об’єктивно дослідити і цю тему.

О. Баран встановив, що до участі у Тридцятилітній війні козаки були запрошені імператором Фердинандом II. Це сталося тому, що в 1618 р. чеські протестанти повстали проти католицького імператора і потягнули за собою всю протестанську північну Німеччину. Імператор не мав достатньо війська і попросив свого швагра, польського короля Жигмонта III, надати йому військову допомогу. Втім, король не міг цього зробити, бо його держава була вичерпана війною з Москвою, і він не хотів допустити нового міжнародного конфлікту. Та все ж він не хотів залишити свого родича у біді й дозволив імператору вербувати козаків до своєї служби. Це були козаки П. Сагайдачного, які після угоди в Дукліно (1616) не мали заняття, а польський уряд не міг їх утримувати. Значення козацьких військ, кількість яких згодом досягла 15 тисяч, зауважив історик, відразу оцінив імператорський полководець А. Валленштайн і впровадив їхню формацію, легку кінноту, до свого війська.

У Відні О. Баран знайшов значний пласт документів про співпрацю між козаками та кримськими татарами на початку XVII ст., про що написав декілька статей, зокрема “Шах Аббас Великий і за-порожці”, “Козацько-перські взаємини” [6].

О. Баран у своїх працях торкався й інших питань історії козащини. Він досліджував Куруцьке повстання XVII ст. проти австрійського поневолення, зокрема роль козаків під французьким прапором у цьому повстанні.

Істориком козацької доби та церкви був о. Іриней Назарко. Йому належить низка монографій, присвячених історії Української церкви. Та головна тематика досліджень вченого – історія українського козацтва. На основі досліджених у Ватикані документів Іриней Назарко показав роль України в оборонній системі християнської Європи проти турецької небезпеки. Війна проти Магомета IV наприкінці XVII ст. давала Україні надію здобути степові простори й доступ до Чорного моря. І безпосередньо, і через віденський та варшавський уряди були зроблені кроки, щоб створити папську армію козаків для оборони Європи. Папа дав доручення своїм дипломатам приступити до організації корпусу козацького війська. Йшлося про три тисячі козаків, що мали виразно виступити під прапором папи. Паралельно з тим йшла підготовка набору козаків з боку польського короля та австрійського цісаря. Історик вважав, що влітку 1683 р. козацькі сили були зайняті на чотирьох фронтах проти турецької кампанії: Крим, правий берег Дніпра, наступ на білгородських татар, оборона Відня. Нунцій з Кракова до Риму 8 травня 1683 р. писав, що козаки вважаються найкращою піхотою, яку можна виставити проти турків. І. Назарко підкреслив, що у знаменитому поході Яна Собеського під Відень 1683 р. брало участь майже п’ять тисяч козаків, а в обороні Відня відзначився український шляхтич з-під Самбора Юрій Кульчицький.

Фактичними творцями турецького розгрому стали папа Інокентій XI та армія козаків, що складалася із семи полків. У 1684 р. Папа отримав вдячного листа від козаків, підписаного Андрієм Могилою, наказним гетьманом, полковниками та іншими чиновниками козацької армії. Такі документальні свідчення з ватиканських архівів – не тільки віднайшов, але й проаналізував І. Назарко [7].

Історію України XVII-XVIII ст. глибоко досліджував Орест Субтельний. Він переїхав до Канади із США в 1982 р. вже знаним істориком. Працював професором історії та політичних наук Йоркського університету в Торонто, де продовжив займатися козакознавчою тематикою.

Тема його наукової дисертації – “Зв’язки гетьмана Пилипа Орлика з Кримським ханством і з Оттоманською Портою. 1710–1742”. З метою збирання матеріалів для дисертації вчений провадив науково-історичні дослідження у Польщі, Єгипті, Швеції, Туреччині. Викладав у американських коледжах та університетах. Значну увагу науковців привернуло дослідження О. Субтельного історії взаємин козаків з татарами, зокрема його англомовна праця “Козацька Україна і турецько-ісламський світ”. На думку вченого, з того часу, як козаки на чолі з гетьманом Михайлом Дорошенком втрутилися в міжусобну боротьбу в Криму на прохання одного з претендентів на ханський престол, татари більше не розглядалися як непримиренні й безкомпромісні вороги.

Особливо глибоко досліджував О. Субтельний мазепинський рух. Його монографія “Мазепинці: Український сепаратизм на початку XVIII ст.” була визнана в Нью-Йорку найкращою науковою працею на українську тему в 1981-1982 рр. і відзначена премією Антоновича [8]. У 1994 р. вона була видана у Львові в українському варіанті. В ній автор прагнув з’ясувати сутність мазепинського руху шляхом порівняння його типологічних ознак з

антироялістськими повстаннями XVII-XVIII ст. у Західній та Східній Європі. На думку О. Субтельного, саме це дало змогу відійти від ідеологічної інтерпретації особистості Мазепи, коли “він був для прихильників українського сепаратизму шановним символом, а для апологетів російського централізму – “козлом відпущення”. Зазначене формулювання провідної проблеми значною мірою обумовлює висвітлення таких питань, як: 1) соціокультурні передумови сепаратистського руху та тогочасна соціально-політична й економічна структура; 2) функціональне призначення знаті та її особливості на національному терені в добу кризи традиціоналістського суспільства; 3) реальне співвідношення етнічного і станового чинників в антироялістських повстаннях на Сході Європи; 4) взаємовідносини козацької старшини з московськими царями; 5) зовнішньополітична орієнтація лідерів руху; 6) феномен першої політичної еміграції та “патріотична” й “націоналістична” мотивація її діяльності; 7) сепаратистський рух мазепинців та ступінь відповідності його “східноєвропейському сценарію”. О. Субтельний послідовно розглядає еволюцію сепаратистського руху на його різних стадіях і зіставляє його розвиток з відомими європейськими аналогами. “Якщо розглядати діяльність мазепинців на широкому тлі, – відзначає вчений, – стає очевидним, що в багатьох аспектах вона чітко улягає в загальну модель повстань східноєвропейської знаті початку XVIII ст.” [9]. У головних рисах ця модель виходила зі своєрідності східноєвропейського розвитку: незавершеності процесу соціальної диференціації та політичного оформлення, етнічної гетерогенності міста і села, соціального складу учасників антироялістського руху (домінування традиціоналістської знаті, тоді як у західноєвропейському варіанті, навпаки, активну роль відіграла численна й могутня буржуазія, міські верстви населення), гніт чужоземних монархів, що надавало особливої ваги етнічному й “патріотичному” чинникам, врешті-решт величезне значення іноземної підтримки з огляду на названі вище чинники. Достоїнством дослідження є також євроцентрична орієнтація викладу емпіричного матеріалу та висвітлення українського історичного процесу та тлі літопису Східної Європи.

У 1985 р. в Канаді вийшла друком нова монографія О. Субтельного “Панування над Східною Європою: корінна шляхта та іноземний абсолютизм. 1500–1715”, яка підсумувала його попередні медієвістичні студії.

Одне з перших наукових досліджень О. Субтельного в Україні було надруковане в другому номері “Українського історичного журналу” за 1991 р. під назвою “Порівняльний підхід у дослідженнях постаті Мазепи”. У нетрадиційному плані він аналізує погляди істориків різних шкіл і напрямків щодо постаті І. Мазепи. Зокрема О. Субтельний пропонує своє бачення проблеми, обґрунтовуючи перспективність порівняльного підходу до вивчення цієї складної та неоднозначної особистості в історії України. Автор порівнює повстання Мазепи, Паркула (провідника лівонської шляхти, що намагався усунути владу Швеції над Лівонією), Кантеміра (господаря Молдавії, що прагнув усунути владу османського султана) та Ракоці (провідника угорської шляхти, який намагався усунути владу Габсбурзького цісаря в Угорщині). О. Субтельний підкреслював, що “хоч наш підхід ставить Мазепу до певного роду політичних діячів, це не означає, що він «губиться» чи «розчиняється» в цій групі. Тільки коли ми маємо змогу порівняти Мазепу з сучасниками, які діяли в подібних історичних умовах, ми можемо справді зрозуміти діяльність гетьмана. Належність гетьмана до ширшої категорії не применшить його значення і місця в нашій історії, а навпаки, допоможе нам окреслити його своєрідність” [10].

Заслугою О. Субтельного є видання щоденника спогадів П. Орлика – найближчого соратника І. Мазепи. “Щоденник” П. Орлика (охоплює 1720–1733) ніколи не видавався раніше в повному обсязі. У вступі до видання О. Субтельний подав коротку біографію Орлика, відзначивши його місце в українській історії.

Проте вчений не обмежувався дослідженням лише козацької доби. У 1988 р. О. Субтельний видає англійською мовою у Канаді синтетичну працю “Україна: історія”. Як згадує автор, дехто з поважних західних науковців вважав, що зарано братися за узагальнюючу працю з історії України, тому що тривалий час вони не мали доступу до українських архівів. У зв’язку з цим варто зачекати й багато чого дослідити [11]. Та книжка отримала схвальні відгуки і була визнана на Заході одним з кращих популярних англійських викладів історії України. У наступні два роки книжка “Україна: історія” витримала два перевидання. Уривки з неї у різних перекладах стали друкувати періодичні видання в Україні. У 1990 р. керівництво підтримало пропозицію автора про видання книжки в Україні. Наступного року його дослідження “Україна: історія” було перекладене і видане українською мовою. Згодом книга перевидавалася в Україні ще тричі [12].

Професіоналізм автора особливо помітний у розділі “Козацька ера”. На великому історичному матеріалі О. Субтельний доводить: в умовах, коли більшість українських феодалів охоче полонізувалася, козацтво стало на чолі боротьби за збереження культурної, релігійної і психологічної ідентичності народу. Оцінюючи повстання 1648 р. як одну з найголовніших подій у житті українського народу, автор вважає, що за масштабами воно перевершує всі інші соціальні конфлікти тогочасної Європи.

Багато уваги приділено гетьману І. Мазепі. О. Субтельний показав читачам його реальну фігуру. Виявляється, що І. Мазепа зовсім не був ані переконаним борцем за народну справу, ані зрадником. Його раптова зміна орієнтації в бік шведів є відбиттям настроїв доволі значної частини української правлячої верхівки, невдоволеної надмірними вимогами царя [13]. Зауважимо, що окремі положення праць О. Субтельного використані у фундаментальному двотомнику Інституту історії України НАН України “Історія українського козацтва” (Відп. ред. В. Смолій. — К., 2006. — Т. 1).

Визвольну війну під проводом Б. Хмельницького та інші проблеми українського визвольного руху досліджував відомий історик, професор Торонтського університету Франк Сисин, директор Центру досліджень української історії ім. Петра Яцика Канадського інституту українських студій. Він є автором капітальної англійської праці, що розкрила всю складність і драматизм українсько-польських відносин у XVII ст., зокрема в роки Хмельниччини під назвою “Між Польщею та Україною: Дилема Адама Кисіля” (1985).

Розкриваючи в монографії зміст політичних відносин між Україною та Московією, Ф. Сисин вказував, що логічно говорити про них у загальному розумінні державних справ, дипломатії, військових проблем лише з виникненням напівнезалежної козацької організації. Він вбачав у розвитку цих стосунків до 1648 р. насамперед соціально-економічні та релігійні чинники. Йшлося про прикордонну торгівлю, відвідини купців, поїздки українського духовництва до Москви за “милостинею”, участь козацтва в подіях “Смути”, поселення українців біля Путивля та в цілому на Слобожанщині.

Водночас Ф. Сисин висунув тезу про те, що жителі Лівобережної України у XVIII ст. гордо іменували свою територію Малоросією, маючи на увазі Гетьманщину. Він стверджував й інше: саме події 1648 і наступних років покликали до існування “теорію” про Малоросію як національну назву України та українців [14].

Заслугою Ф. Сисина є також перевидання праці “Історія України-Руси” М. Грушевського англійською мовою. На видання томів праці, в яких ідеться про козачину та війну України під проводом Богдана Хмельницького – цей дуже важливий в історії України період, колектив видавництва виграв грант у Вашингтоні (фондація, що підтримує важливі національні проекти), і ця фінансова підтримка стимулювала роботу науковців.

Проблеми українсько-російських відносин від XVII до початку XIX ст. досліджував Зенон Когут. Він захистив докторську дисертацію у Пенсильванському університеті. Тривалий час учений працював на посаді ад’юнкта-професора в Інституті українських досліджень Гарвардського університету, де написав низку статей, присвячених Україні XVIII ст. та історії Східної Європи й Росії. Впродовж 1980–1984 рр. Зенон Когут уклав і відредагував “Американську бібліографію слов’янських і східноєвропейських студій”. Працював у Бібліотеці Конгресу США старшим науковим працівником з питань Східної Європи й Радянського Союзу. Після переїзду в Канаду обирався директором Канадського інституту українських студій.

У 1988 р. Зенон Когут англійською мовою видав книжку “Російський централізм і українська автономія: Ліквідація Гетьманщини, 1760–1830”. Це дослідження побудоване на матеріалі докторської дисертації, яку він писав у 1971–1975 рр. Зенон Когут простежив боротьбу між російським централізмом та українською автономією, зосередивши увагу на періоді від царювання Катерини II, яке відзначилося скасуванням українських інституцій, до 30-х рр. XIX ст., коли українське суспільство було остаточно інтегроване в Російську імперію. Автор зупинився на трьох головних питаннях. По-перше, він показав, як великодержавницькі погляди російського чиновництва та ідеї просвітництва у поєднанні з теоріями організованої поліційної держави в Росії посилювали прагнення до централізму і єдиної форми державного управління і як ці теоретичні міркування впливали на формування політичного курсу імперії. По-друге, у своїй праці Зенон Когут визначив, якою мірою українське суспільство, з одного боку, чинило опір імперським зазіханням, а з другого – пристосовувалося до нових обставин. Особливо складним – через несхожість соціальних структур та автономістські погляди української шляхти – виявився процес соціальної інтеграції. По-третє, автор дослідження робить висновок про те, що приєднання України до Росії призвело до зросійщення українських міст і перетворення українців у націю селян. Крім того, поглинення імперією Гетьманщини зміцнило концепцію Росії як унітарної держави, незважаючи на виклик, кинутий їй автономними інституціями земель, захоплених згодом на Заході [15].

При цьому дослідник намагався максимально використати друковані джерела з архівів та бібліотек Варшави, Лондона, Стокгольма, Кракова, бібліотеки Конгресу США та Гарвардського університету. Завдяки ретельності наукового дослідження, ясності викладу й глибокій аргументованості праця Зенона Когута є внеском не тільки в українські студії. Її автор докладно зупиняється на таких широких темах, як формування Російської імперії, джерела її національних проблем, конфлікт між абсолютизмом царської влади і правами автономних регіонів.

Зрозуміло, що З. Когут, Ф. Сисин, О. Субтельний, І. Лисяк-Рудницький та інші вчені діаспори у своїх працях виражено й об’єктивно досліджували одну з непересічних подій в іс-

торії України – Переяславський договір 1654 р., який переріс у державне закабалення України. Зокрема Ф. Сисин згодом став співавтором дослідження “Переяславська Рада 1654 року” (було видане у Києві в 2004 р.). У цій праці була вміщена його стаття “Англомовна історіографія Переяславської угоди у ХХ сторіччі”.

Весь комплекс публікацій, що стосується Переяславської угоди, аналізує історіографічна студія Івана Басараба (вийшла в Едмонтоні у 1982 р.). На початку дослідження І. Басараб виклав у стислому нарисі події XVII ст., проаналізувавши документальну контроверсність і різні правові тлумачення Переяславської угоди. Далі йдуть розділи про інтерпретацію угоди в козацьких літописах і працях раннях істориків; один розділ присвячено вибраним дев’яти історикам нового часу (Михайло Максимович, Микола Костомаров, Володимир Антонович, Петро Буцинський, Людвік Кубала, Венедикт М’якоті, Михайло Грушевський, В’ячеслав Липинський, Степан Томашівський, Мирон Кордуба та Георгій Вернадський) і ще один – інтерпретаціям радянських істориків (Михайла Покровського та Матвія Яворського). Крім того, він узагальнив праці Івана Крип’якевича, історичні студії, що з’явилися в період святкування 1954 р., і спроби українських шістдесятників, включно з дисидентами, вийти за межі прокрустового ложа радянської інтерпретації Переяславської угоди. Том має вісім додатків, що містять переклади важливих документів, зокрема маніфесту гетьмана Івана Виговського про причини його розриву з Москвою і “Тез про 300-річчя возз’єднання України з Росією (1654–1954), схвалених ЦК КПРС”. Часом Басараб звертає увагу не лише на тлумачення істориками Переяславської угоди, а й на їхні погляди на значення Хмельниччини в цілому та їхні характеристики повстання Хмельницького.

Цій книжці передує глибокий есей І. Лисяка-Рудницького “Переяслав: історія та міф”, в якому на належному рівні узагальнено внесок зарубіжних істориків-україністів у розробку й висвітлення питань історії українсько-російських відносин. Дослідник підкреслив, що “доба Хмельницького, зокрема Переяславська угода, добре надається до історіографічного аналізу. Вона стала не лише предметом жвавих, часто пристрасних наукових дискусій, але й підставою певних ідеологічних побудов, які відіграли й далі відіграють важливу роль у житті України та Росії”. І. Лисяк-Рудницький також провів цікаву паралель між тим, що писав у 1930-і рр. про Переяславську угоду російський націоналіст-емігрант Василій Шульгін, та радянською доктриною “возз’єднання” 1950-х років [16].

У повоєнній Канаді розкрилися нові грані наукового таланту Івана Огієнка як дослідника Української церкви. Перша його праця на цю тематику побачила світ 1942 р. у Празі. Це було двотомне видання “Українська церква”, яке висвітлило церковно-релігійне життя від початків християнства до XVIII ст. Після переїзду в Канаду 1946 р., відчувачи потребу доповнення викладеного раніше матеріалу у виданні “Українська церква”, Огієнко вирішив ретельніше дослідити найдраматичніші і найскладніші періоди розвитку Української церкви. Тут з’являються майже водночас дві його монографії “Українська церква за Богдана Хмельницького. 1647–1657” (Вінніпег, 1955) і “Українська церква за час Руїни. 1657–1687” (Вінніпег, 1956). Логічним продовженням розпочатої теми мало стати ще одне дослідження – “Українська церква за час гетьмана Мазепа”. На жаль, цю працю Іван Огієнко написати не встиг, хоча інтенсивно відбирав для неї архівний матеріал. Спільна особливість зазначених вище праць – у чудовому поєднанні простоти, дохідливості, емоційного викладу з фундаментальністю і науковістю. Достатньо сказати, що лише перелік використаних під час написання “Української церкви за час Руїни” джерел займає понад двадцять п’ять сторінок. Проаналізувавши тисячі задокументованих свідчень і фактів тієї сумної доби, автор зробив переконливі висновки: “Українська православна Церква сильна своїм духом та тисячолітньою традицією, сильна і своїм міцним поєднанням з рідним народом. За час Руїни український народ, здавалося, мусив загинути як нація, але власна православна церква спасла його... Руїна – це Голгофа Української православної Церкви, а разом з ним це найбільша слава її. Як залізо в огні перетоплюється на крицю, так і Українська православна Церква крицево загартовувалася в довгу добу Руїни, і вийшла з неї – безсмертною” [17].

Студії Івана Огієнка з літопису Української церкви засвідчили, що історія українського народу й історія церкви міцно злилися в одне нерозривне ціле. Адже практично з XV ст. православна церква в Україні, за словами Огієнка, стала головним суб’єктом і об’єктом української історії, бо за оборону її цілісності й чистоти православ’я, мови, обрядів, її індивідуальності точилася справжня боротьба.

Як бачимо, українські історики Канади зробили помітний внесок у вивчення проблем козацько-гетьманської доби. Ними залучено нові джерела, що зберігаються в архівах багатьох країн Західної Європи та Америки. Вченими об’єктивно і глибоко розкрито місце Переяславської ради в подальшій історичній долі України, участь козацького війська у воєнній історії Західної Європи того часу, показана вагома роль І. Мазепа та його оточення в українській історії, простежено боротьбу між російським централізмом та українською автономією в період Гетьманщини. Загалом дослідження в діаспорі ще раз підтвердили: козакознавча тематика – невичерпна.

Література

1. Пекар А. Професор Баран, історик Закарпаття / А. Пекар // Український історик. — 1997. — № 1–4. — С. 112.
2. Мороз М. Баран Олександр Вікторович / М. Мороз // Енциклопедія сучасної України. — К.: Координаційне бюро Енциклопедії сучасної України НАН України, 2003. — Т. 2. — С. 218.
3. Винар Л. "Український історик": 40 років служіння науці, 1963–2003. Статті і матеріали; ред. Алла Атаманенко / Любомир Винар. — Нью-Йорк, Острого, 2003. — С. 303.
4. Сакада Л. "Український історик": генеза, тематика, постаті. / Л. Сакада — К., 2003. — С. 178.
5. Пінчук Ю. Народницький і державницький напрями української історіографії: спільне і відмінне / Ю. Пінчук // Історична наука на порозі XXI століття: підсумки та перспективи: мат-ли Всеукр. наук. конф. (Харків, 15–17 листопада 1995 р.). — Харків: НАН України. Ін-т історії України; Харків. держ. ун-т, 1995. — С. 36.
6. Баран О. Шах Аббас Великий і запорожці / О. Баран // Український історик. — 1977. — № 1. — 2. — С. 50–54.
7. Пінчук Ю. Назв. праця. — С. 47.
8. Марунчак М. Біографічний довідник до історії українців Канади / М. Марунчак. — Вінніпег: УВАН, 1986. — С. 614.
9. Субтельний О. Мазепинці: Український сепаратизм на початку XVIII ст. / О. Субтельний; [перекл. з англ. В. Кулика]. — К.: Либідь, 1994. — С. 153.
10. Субтельний О. Порівняльний підхід у дослідженні постаті Мазели / О. Субтельний // Український історичний журнал. — 1991. — № 2. — С. 129.
11. Субтельний О. "Я щасливий, що Україна нарешті стала легітимним предметом вивчення" / О. Субтельний // День. — 1999.
12. Субтельний О. Україна: історія / О. Субтельний [пер. з англ. Ю.І. Шевчука]; [вступн. ст. С. В. Кульчицького]. — К.: Либідь, 1991. — С. 3.
13. Там само. — С. 150.
14. Sysyn F. Regionalism and Political Thought in Seventeenth-Century Ukraine: The Nobility's Grievances at the Diet of 1641 / F. Sysyn // HUS. — 1982. — Vol. VI. — Nr 2. — P. 172.
15. Сергійчук В. Внесок учених української діаспори в розвиток науки після Другої світової війни / В. Сергійчук // Українознавство. III Міжнародний конгрес українців (Харків, 26–29 серпня 1996 р.) — К., 1997. — С. 208.
16. Лисяк-Рудницький І. Переяслав: історія і міф / І. Лисяк-Рудницький // Переяславська Рада: очима істориків, мовою документів / [упорядкув., авт. передм. О. І. Гурій, Т. В. Чухліб]. — К.: Україна, 2003. — С. 305.
17. Іларіон, митрополит. Українська церква за Богдана Хмельницького. 1647–1657 / Іларіон. — Вінніпег, 1955. — С. 510.